

PAPEŽSKÁ RADA PRO LAIKY

DŮSTOJNOST SENIORA
A JEHO POSLÁNÍ
V CÍRKVI A VE SVĚTĚ

VYDALA ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE
PRAHA 2010
(PRO VNITŘNÍ POTŘEBU)

**Důstojnost seniora
a jeho poslání v církvi a ve světě**

ÚVOD

Úspěchy vědy a následný pokrok medicíny v posledních desetiletích rozhodujícím způsobem přispěly k prodlužování střední délky lidského života. Výraz „třetí věk“ se nyní týká značné části světové populace; jsou to lidé, kteří odcházejí z produktivního života, ale mají ještě dostatečné rezervy a kapacity, aby přispívali k obecnému dobru. K této rozsáhlé skupině tzv. „young old“ („mladých starých“, jak definují nové demografické kategorie týkající se stáří osoby ve věkové hranici mezi 65 a 75 lety) se připojuje kategorie „oldest old“ („starší staří“ překonávající hranici 75 let), označovaná jako „čtvrtý věk“, jehož řady se mají také dále rozrůstat.¹

Prodlužování průměrné délky života na jedné straně způsobilo často dramatický pokles porodnosti², na straně druhé způsobilo bezprecedentní demografický vývoj s doslovně převrácenou věkovou pyramidou oproti období ještě před necelými padesáti lety. Počet seniorů trvale narůstá a počet mladých trvale klesá. Tento jev začal v průběhu šedesátých let v zemích severní polokoule a nyní se týká i polokoule jižní, kde je proces stárnutí ještě rychlejší.

Je to určitá „tichá revoluce“, která se netýká jen demografických údajů, ale nastoluje problémy sociálního, ekonomického, kulturního, psychologického a duchovního charakteru, jejichž dopad je již dlouho předmětem podrobného zkoumání ze strany mezinárodního společenství. Už v roce 1982 – v průběhu Světové konference o problémech stárnutí obyvatelstva svolané Spojenými národy do Vídně (Rakous-

¹ Oddělení „populace“ Ekonomicko-sociálního odboru Spojených národů vydalo 26. října 1998 aktualizované odhady a předpoklady v demografické oblasti. Z kapitoly věnované růstu počtu seniorů mimo jiné vyplývá, že současný počet 66 milionů osmdesáti a víceletých lidí žijících dnes na světě v roce 2050 vzroste na 370 milionů, mezi nimiž budou 2,2 miliony stoletých.

² Poslední studie Světových národů stále více opravují směrem dolů předpoklady o růstu populace v příštích desetiletích. Fond Spojených národů pro populaci (UNFPA) ve zprávě o stavu světové populace v r. 1998 potvrzuje demografické zbrzdění. Porodnost zůstává vysoká jen v omezeném počtu afrických zemí. Jinde, od Asie po Latinskou Ameriku, se míra porodnosti stále více zmenšuje.

ko) ve dnech 26. července až 6. srpna – byl vypracován *Mezinárodní akční plán*, který dodneška zůstává výchozím bodem na světové úrovni. Další studie potom vedly k definování osmnácti *Principů Spojených národů o seniorech* (seřazených podle pěti bodů: nezávislost, součinnost, péče, osobní realizace, důstojnost)³ a k rozhodnutí založit Mezinárodní den seniorů, jehož každoroční datum bylo stanoveno na 1. říjen.

Rezoluce OSN vyhlášující rok 1999 *Mezinárodním rokem seniorů* i volba jeho tématu „Společnost pro všechny věkové kategorie“ tento zájem dokazují. „Společnost pro všechny věkové kategorie – prohlásoval generální tajemník Kofi Annan ve svém poselství k Mezinárodnímu dni seniorů 1998 – je takovou společností, která je vzdálena myšlenke karikovat staré lidi jako slabé a penzisty, ale naopak je považuje za hybnou sílu a prostředek rozvoje.“ Jde tu tedy o multigenerační společnost, která se nasazuje pro vytvoření životních podmínek vhodných pro uskutečňování velkého potenciálu třetího věku.

Apoštolský stolec – který oceňuje úmysl položit základy pro společenskou organizaci inspirovanou solidaritou, kam by každá generace v jednotě s ostatními přinášela svůj vlastní příspěvek – si přeje spolupracovat na Mezinárodním roku seniorů a chce nechat zaznít hlas církve, jak na poli úvah, tak i v oblasti operativních rozhodování.

Apoštolský stolec se odvolává na úctu k důstojnosti seniorů i k jejich základním právům a je přesvědčen, že mají ještě mnoho co říci a ještě mohou společnosti mnoho dát. Proto si přeje, aby tuto otázku všichni řešili s živým smyslem pro zodpovědnost: jednotlivci, rodiny, sdružení, vlády i mezinárodní organizace – každý podle svých kompetencí a povinností a v souladu s důležitým principem *subsidiarity*. Jedině tak se bude moci postupovat k cíli, jenž má zaručit starému člověku stále lidštější podmínky pro život a ocenit jeho nezastupitel-

³ Použití těchto principů, pátá revize *Mezinárodního akčního plánu*, jakož i revize strategie přijaté v r. 1992 Shromážděním Spojených národů, vytvářejí „Globální plány týkající se stárnutí pro rok 2001“.

nou úlohu ve společnosti za situace stálých a rychlých ekonomických i kulturních změn. Jedině tak se budou moci organickým způsobem rozvíjet iniciativy zaměřené na dopad do sociálního, ekonomického a výchovného řádu s cílem zpřístupnit všem občanům bez jakékoli diskriminace zdroje potřebné pro uspokojování jejich starých i nových potřeb, zajistit účinnou ochranu práv, navrátit důvody pro důvěru a naději i pro aktivní součinnost a sounáležitost každému, kdo se ocitl daleko od okruhu lidského soužití.

Pozornost církve a její angažovanost vůči seniorům nejsou nic nového. Staří byli adresáty jejího poslání a její pastýřské péče během staletí a v nejrůznějších situacích. Křesťanská „caritas“ se zasazovala o jejich potřeby a zakládala různá díla pro službu seniorům, a to především díky iniciativě a péči řeholních kongregací a laických společenství. Učitelství církve byl vzdálen od myšlenky posuzovat tuto otázku jen jako problém pomoci a dobročinnosti, ale vždy zdůrazňoval prvořadou důležitost ocenění lidí každého věku, a všechny vyzýval, aby napomáhali tomu, že se neztratí lidské a duchovní bohatství a zásoby zkušeností a rad nashromážděné během celého života. Potvrzují to slova Jana Pavla II., jimiž se při audienci 23. března 1984 obrátil na osm tisíc seniorů: „Nenechte se překvapit pokušením vnitřní samoty. Navzdory složitosti vašich problémů ... silám, které postupně ochabují, i navzdory selhávání společenských organizací, meškání oficiální legislativy a nepochopení egoistické společnosti vy nejste na okraji života církve a ani se nesmíte cítit jako pasivní prvky světa v přemíře pohybu, ale jste aktivními subjekty v období lidské a duchovní plodnosti života. Máte ještě vykonat své poslání a přinést svůj příspěvek.“⁴

Současná situace – z mnoha důvodů nevídaná – přesto vyzývá církev, aby pokračovala v revizi pastorační práce osob třetího a čtvrtého věku. Hledání nových forem a metod, jež by byly vhodnější pro jejich potřeby a duchovní očekávání, a vypracování pastoračních postupů zakotvených v oblasti ochrany života, jeho smyslu a údelu evidentně vytvářejí

⁴ JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, VII, 1 (1984), s. 744.

nevyhnutelnou podmínku pro povzbuzení seniorů, aby přinášeli svůj příspěvek pro poslání církve, a pomáhá jim, aby využili specifický duchovní užitek ze své aktivní účasti na životě církevního společenství.

To je v hrubých rysech kontext, do něhož se situuje předkládaný dokument Papežské rady pro laiky. K jeho vypracování přispěla pracovní skupina vytvořená ze zástupců Státního sekretariátu a různých dikasterií římské kurie, jakož i zodpovědní za různé složky v církvi (hnutí, asociace, řeholní společnosti) s dlouhou zkušeností se světem třetího věku. Papežská rada pro laiky – ustanovená jako „centrální místo“ pro koordinaci aktivit Apoštolského stolce při Mezinárodním roku seniorů – ho dává k dispozici biskupským konferencím, biskupům a kněžím, řeholníkům a řeholnicím, hnutím a sdružením, mladým, dospělým i samotným seniorům a doufá, že poslouží jako stimul pro úvahy a pro angažovanost všech.

I. SMYSL A HODNOTA STÁŘÍ

Očekávaná dlouhověkost prožívaná v podmínkách lepšího zdraví v porovnání s minulostí, perspektivní možnost zabývat se zájmy spojenými s vyšším stupněm vzdělání lidí ani skutečnost, že stáří už není synonymem závislosti, a proto nejde vždy na úkor kvality života, asi samy nepostačují k umění přijmout toto období života, v němž mnozí naši současníci vidí výlučně nevyhnutelnou tíživou osudovost.

Ve skutečnosti je dnes velmi rozšířená představa o třetím věku jako o období poklesu, v němž se lidská i sociální nedostatečnost bere jako něco téměř jistého. To je však stereotyp, jemuž nedává za pravdu reálná, mnohem více diversifikovaná situace; senioři totiž nejsou homogenní skupinou a stáří se prožívá velmi rozdílnými způsoby. Existuje kategorie lidí, kteří jsou schopni postřehnout její význam v časovém rozmezí lidského života a prožívají stáří nejen důstojně a pokojně, ale i jako období, které nabízí nové možnosti růst a pro něco se nasazovat. Existuje i jiná skupina – v našich dnech velmi početná – pro

níž je stáří traumatem. Jedná se o lidi, kteří tváří v tvář svému stárnutí zaujímají postoje sahající od pasivní rezignace až po zoufalou vzpouru a odmítání. Jsou to lidé, kteří se uzavírají do sebe, sami sebe staví na okraj a poddávají se procesu svého fyzického a duševního upadávání.

Můžeme tedy říci, že tváří třetího a čtvrtého věku je tolik, kolik je seniorů, a že každý člověk si během celého svého života připravuje způsob, jak bude své stáří prožívat. V tomto smyslu stáří narůstá spolu s námi. Kvalita našeho stáří bude záviset především na naší schopnosti přijmout jeho smysl a hodnotu jak na rovině čistě lidské, tak i na rovině víry. Stáří je tedy třeba situovat do přesného Božího záměru, jímž je láska, a prožívat ho jako etapu na cestě, přes kterou nás Kristus vede do Otcova domu (srov. Jan 14, 2). Jedině ve světle víry a v síle naděje, která neklame (srov. Řím 5, 5), budeme schopni prožívat ho způsobem skutečně křesťanským jako dar i úlohu. Existuje tajemství duchovního mládí, které lze pěstovat i navzdory ubíhajícím létům. Linda, žena, která se dožila 106 let, o tom zanechala krásné svědectví. U příležitosti svých 101. narozenin se svěřila jedné přítelkyni: „Teď je mi 101 let, ale jsem silná, víš. Mám určitá fyzická omezení, ale duchovně dělám všechno a nenechám se zastavit fyzickou stránkou – neposlouchám ji. Nežiji své stáří, protože bych svému stáří nenaslouchala; ono jde dál samo od sebe, ale já mu nepřikládám závažnost. Jediným způsobem, jak ho prožívat dobře, je prožívat ho v Bohu.“

Korigovat současný negativní způsob představy o stáří znamená kulturní a výchovný úkol, který se má týkat všech generací. Máme zodpovědnost vůči dnešním starým lidem a je třeba jim pomáhat, aby pochopili význam svého věku, oceňovali jeho možnosti a překonávali pokušení odmítat ho, utíkat se do izolace a poddávat se pocitu neužitečnosti a zoufalství. Existuje i zodpovědnost vůči budoucím generacím spočívající v přípravě lidských, sociálních a duchovních podmínek, v nichž každý člověk může tuto etapu života prožívat důstojně a naplno.

V poselství pro Světovou konferenci o problémech stárnutí Jan Pavel II. prohlásil: „Život je Božím darem pro lidi, kteří byli z lásky stvořeni k Božímu obrazu a podobnosti. Takovéto chápání posvátné důstojnosti lidské osoby nás vede k tomu, abychom dávali hodnotu všem etapám lidského života. Je to otázka důslednosti a spravedlnosti. Je vskutku nemožné přikládat hodnotu životu starého člověka, když se nedává skutečná hodnota životu dítěte už od jeho početí. Nikdo neví, kam až by se mohlo dospět, pokud by se nerespektoval život jako nezczizitelné a posvátné dobro.“⁵

Vytváření vytoužené multigenerační společnosti ob stojí pouze tehdy, bude-li v jejích základech stát úcta k životu ve všech jeho fázích. Přítomnost mnoha seniorů v současném světě je darem a novým lidským i duchovním bohatstvím. Je to znamení doby a bude-li dobře pochopeno a přijato, může napomáhat dnešnímu člověku při znovunalezení smyslu života, který přesahuje nahodilý význam, jaký mu připisuje trh, stát a převládající mentalita.

Přínos zkušeností, kterými senioři mohou přispívat k procesu zlidšřování naší společnosti a naší kultury, je nesmírně cenný a je třeba nu napomáhat a oceňovat to, co bychom mohli definovat jako *charismata vlastní stáří*:

– *Nezištnost*. Převládající kultura měří hodnotu našich činností parametry efektivity, která ignoruje rozměr nezištnosti. Senior, jenž dává svůj čas k dispozici, může obracet pozornost příliš zaměstnané společnosti na potřebu překonávat hráz lhostejnosti, která člověka pokořuje, bere mu odvahu a zastavuje příliv nesobeckých podnětů.

– *Paměť*. Mladší generace postupně ztrácí smysl pro historii a s ním i vlastní totožnost. Společnost, která podceňuje smysl pro historii, zanedbává úlohu formovat mladé lidi. Společnost, která ignoruje historii, riskuje, že bude snadno opakovat její chyby. Úpadek smyslu pro historii se dá připsat i způsobu života, který vzdálil a izoloval seniory a brání dialogu mezi generacemi.

⁵ JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982), s. 125.

– *Zkušenost*. Dnes žijeme ve světě, kde se zdá, že odpovědi vědy a techniky vytlačily užitečnost životní zkušenosti nashromážděné seniory za celý jejich život. Kulturní překážka tohoto druhu nesmí odradit osoby třetího a čtvrtého věku, protože mají mladým generacím v mnohém co říci a mnohé mohou s nimi sdílet.

– *Vzájemná závislost*. Nikdo nemůže žít sám. Avšak šířící se individualismus a potřeba vyniknout tuto pravdu zakrývají. Tím, že senioři vyhledávají společenství, protestují proti společnosti, kde slabší jsou často ponecháváni sami sobě. Obracejí tak pozornost na lidskou potřebu společenství a na nutnost scelit síť meziosobních a společenských vztahů.

– *Kompletnější pohled na život*. Náš život je ovládán spěchem a neklidem a často i neurózou. Je to rozštěkaný život, který zapomíná na základní otázky o povolání, důstojnosti a osudu člověka. Třetí věk je rovněž věkem jednoduchosti a kontempace. Citové, morální a náboženské hodnoty, které prožívají staří lidé, jsou nevyhnutelným zdrojem pro rovnováhu společnosti, rodin i osob. Sahají od smyslu pro zodpovědnost k přátelství, od rezignace na moc po rozumnost v úsudku, od trpělivosti po moudrost, od niternosti po úctu ke stvoření a k úsilí o mír. Senior lépe chápe převahu „bytí“ nad „konáním“ a nad „vlastněním“. Lidské společnosti budou lepší, dokáží-li získat užitek z charismat stáří.

II. STARÝ ČLOVĚK V BIBLI

Abychom smysl a hodnotu stáří pochopili do hloubky, je třeba otevřít Bibli. Pouze světlo Božího slova nám umožní prozkoumat celý duchovní, morální a teologický rozměr tohoto období lidského života. Jako stimul k úvahám o smyslu třetího a čtvrtého věku proto nabízáme některé biblické podněty spolu s postřehy a úvahami o výzvách, jež se k nim váží v současné společnosti.

Starci vzdej poctu (Lv 19, 32)

Úcta ke starému člověku se v Písmech proměňuje v zákon: „Před šedinami povstaň ... Boj se svého Boha“ (tamtéž). A dále: „Cti svého otce i matku“ (Dt 5, 16). Delikátní napomenutí vyslovené ve prospěch rodičů, zvláště v jejich stáří, nacházíme ve třetí kapitole *knihy Sirachovcovy* (v. 1–16). Je zakončeno zvláště závažným tvrzením: „Kdo opouští otce, jako by se rouhal Bohu, kdo hněvá svou matku, bude proklet od Hospodina.“ Je třeba se zasazovat za to, aby se učinila přítrž dnes rozšířené tendenci ignorovat staré lidi, stavět je na okraj a „vychovávat“ mladé lidi, že je opouštějí. Mladí, dospělí i staří se navzájem potřebují.

Bože, slýchali jsme na vlastní uši, naši otcové nám vyprávěli, cos vykonal za jejich časů, v pradávných dobách (Žl 43 [44], 2)

Historie patriarchů jsou v tomto ohledu zvláště výmluvné. Když Mojžíš prožívá svoji zkušenost s hořícím keřem, Bůh se mu představuje takto: „Já jsem Bůh tvého otce, Bůh Abrahámův, Bůh Izákův a Bůh Jakubův“ (Ex 3, 6). Bůh spojuje své jméno s velkými starci, kteří představují legitimitu a záruku víry Izraele. Syn, mladý, potkává – dokonce můžeme říci „přijímá“ – Boha vždy a jen prostřednictvím otců, starších. Ve výše uvedeném úryvku se u každého patriarchy výraz Bůh spojuje s jeho jménem („jeho Bůh“), což znamená, že každý z nich udělal s Bohem svou vlastní zkušenost. Tato zkušenost byla odkazem starších a byla i důvodem jejich vnitřní mladosti a jejich vyrovnanosti se smrtí. Paradoxně je to právě starý člověk, který předává to, co přijal, aby tím vymezoval přítomnost; pro svět, který opěvuje věčnou mladost bez paměti a bez budoucnosti, je to okolnost k zamýšlení.

Ještě ve stáří budou přinášet užitek (Žl 91 [92], 15)

Boží moc se může projevat i ve starém věku, i když se vyznačuje omezeními a těžkostmi. „A přece: ty, které svět pokládá za pošetilé, vyvolil si Bůh, aby zahanbil moudré, a ty, kteří jsou ve světě bezmoc-

ní, vyvolil si Bůh, aby zahanbil mocné, a ty, které má svět za neurozené a méněcenné, dokonce i ty, kteří nejsou vůbec nic, vyvolil si Bůh, aby zlomil moc těch, kteří jsou ‚něco‘, aby se žádný smrtelník nemohl před Bohem vynášet“ (1 Kor 1, 27–29). Záměr Boží spásy se uskutečňuje i v křehkosti těl už nikoli mladých, slabých, nemohoucích a neplodných. Tak se z neplodného Sářina lůna a ze stoletého Abrahámova těla rodí vyvolený národ (srov. Řím 4, 18–20). A z neplodného lůna Alžběty a z věkovitého starce Zachariáše se rodí Kristův předchůdce Jan Křtitel. I když život starého člověka nabírá rysy slabosti, má stále důvod považovat se za nástroj v historii spásy: „Nasytím ho dlouhým věkem a ukáži mu svou spásu“ (Ž 90 [91], 16), slibuje Pán.

Pamatuj na svého Tvůrce ve dnech svého mládí, než přijdou zlé doby a dostaví se léta, o kterých řekneš: „Nemám je rád“ (Kaz 12, 1)

Tento biblický přístup ke stáří oslovuje svou odzbrojující objektivitou. Jak rovněž připomíná žalmista, život uběhne jako dech a není vždy lehký a bezbolestný: „Našich let bývá úhrnem sedmdesát, u toho, kdo je při síle, osmdesát. Většina jich je lopota a trýzeň, neboť rychle pomíjejí, a my odlétáme“ (Žl 89 [90], 10). Slova Kazatele – který symbolickými obrazy dlouze popisuje fyzický úpadek a smrt – vykresluje hořký portrét stáří. Písmo nám zde připomíná, že si nemáme dělat iluze o věku, který nám připraví obtíže, problémy a utrpení. Připomíná nám, že v průběhu celého svého života se máme dívat na Boha, protože On je přístavištěm, k němuž máme směřovat stále, ale zejména ve chvílích strachu, který pochází ze stáří prožívaného jako ztroskotání.

I zesnul Abrahám a zemřel v utěšeném stáří ... sytý dnů, a byl připojen k svému lidu (Gn 25, 7)

Tento biblický úryvek je velice aktuální. Současný svět ztratil pravdu o významu a hodnotě lidského života, kterou Bůh vložil od počátku do lidského vědomí spolu s úplným pochopením smyslu stáří a smrti. Smrt dnes pozbyla svého posvátného charakteru a naplňujícího

smyslu. Stala se tabu a dělá se vše pro to, aby přešla nepozorovaně a nerušila. Změnil se i její scénář; zvláště staří lidé stále méně umírají doma a stále více v nemocnici nebo v ústavu, odloučení od svého lidského společenství. Hlavně ve městech se ztratily rituální okamžiky truchlení a mnoho forem úcty. Dnešní člověk, jakoby umrtvený každodenním mediálním zobrazováním smrti, dělá vše pro to, aby se vyhnul konfrontaci se skutečností, jež v něm způsobuje zmatek, úzkost a strach. Proto často bývá tváří v tvář vlastní smrti sám. Avšak Boží Syn, který se stal člověkem, na kříži změnil význam smrti a věřícímu otevřel brány naděje: „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i když umřel, bude žít a žádný, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky“ (Jan 11, 25–26). Ve světle těchto slov se smrt ukazuje už nikoli jako prokletí a nerozumný konec života v nicotě, ale jako čas živé a jisté naděje na setkání s Pánem tváří v tvář.

Nauč nás počítat naše dny, ať dojdeme k moudrosti srdce (Žl 89 [90], 12)

Podle Bible je jedním z „charismat dlouhověkosti“ moudrost, ale ta není automatickou výsadou věku. Existuje Boží dar, který starý člověk musí přijmout a vzít si ho za cíl, aby dosáhl té moudrosti srdce, která umožňuje „počítat [své] dny“. Znamená to prožívat čas se smyslem pro zodpovědnost, který Boží Prozřetelnost každému poskytuje. Jádrem takovéto moudrosti je objev nejhlubšího *smyslu* lidského života a transcendentálního *údělu* lidské osoby v Bohu. Pokud je to důležité pro mladého člověka, tak tím spíše pro starého, který je povolán k tomu, aby při orientaci svého života nikdy neztrácel ze zřetele, že „jen jedno je třeba“ (Lk 10, 42).

K tobě se utíkám, Hospodine, nechť nejsem zahanben navěky (Žl 70 [71], 1)

Tento žalm, který vyniká svou krásou, je pouze jednou z mnoha modliteb starých lidí, s nimiž se setkáváme v Bibli a které svědčí o náboženském citění duše před Pánem. Modlitba je mistrovskou cestou pro pochopení života podle ducha, která je vlastní starým lidem. Modlit-

ba je příspěvkem a službou, kterou staří lidé mohou vykonávat pro dobro celé církve a světa. Modlit se mohou i ti staří, kteří jsou nemocní anebo nepohybliví. Modlitba je jejich silou, modlitba je jejich životem. S její pomocí se zúčastňují bolestí i radostí druhých, mohou rozbít hráz izolace a vycházet ze své situace nemohoucnosti. Téma modlitby je ústřední, protože se týká i otázky, jak se starý člověk může stát kontemplativním. Starý člověk odsouzený ke svému lůžku se stává jakoby mnichem a poustevníkem a svou modlitbou může objímat celý svět. Zdá se nemožné, aby člověk, který celý svůj život prožíval aktivně, se stal kontemplativním. Avšak v životě existují okamžiky, kdy člověk otevírá sám sebe ku prospěchu celého lidského společenství. A modlitba je vrcholným otevřením, protože „neexistuje obnova, včetně obnovy ve společnosti, která by nezačínala kontemplací. Setkání s Bohem vkládá do dějinných proměn sílu ..., která se týká srdcí, vede je ke konverzi a k obnově a právě tím se stává mohutnou historickou silou pro transformaci společenských struktur“.⁶

III. PROBLÉMY SENIORŮ JSOU PROBLÉMY VŠECH

Přehlížení

Mezi problémy, které mnohdy prožívají dnešní senioři, existuje jeden, jenž možná více než ostatní útočí na důstojnost lidské osoby – *přehlížení*. Rozvoj tohoto poměrně nedávného jevu našel úrodnou půdu ve společnosti, která je plně zaměřena na efektivnost, ukazuje uhlazený obrázek věčně mladého člověka a někoho, kdo tyto vlastnosti již nemá, vyrazuje ze svých „vztahových schémat“.

Zanedbávaná zodpovědnost institucí a následný sociální úpadek, chudoba či drastické snižování příjmu a ekonomických zdrojů dostatečných k zajištění důstojného života a možností náležité péče, více či méně pokračující vzdalování starého člověka z jeho sociálního

⁶ JAN PAVEL II. Projev k italské církvi shromážděné v Palermu na třetím církevním setkání, *L'Osservatore Romano*, 24. listopadu 1995, s. 5.

prostředí a od rodiny – to jsou faktory, které staví mnoho seniorů na okraj lidského společenství a občanského života.

Nejdramatičtější dimenzí přehlížení je nedostatek lidských vztahů, který dává starému člověku zakusit bolest nejen z vydělení z lidské společnosti, ale i z opuštěnosti, ze samoty a z izolace. Se zmenšujícími se osobními a společenskými kontakty taktéž ubývá stimulů, informací a kulturních prostředků. Staří lidé prožívají neschopnost změnit svou situaci, protože nemají možnost účasti na rozhodovacích procesech, které se jich týkají jako osob i jako občanů, a nakonec ztrácejí smysl pro příslušnost ke společenství, jehož jsou členy.

Problém se týká všech a je povinností společnosti a jejích různých kompetentních úřadů, aby zasáhly ve prospěch zajištění efektivní ochrany, včetně ochrany právní, této nikoli malé části obyvatelstva, která žije ve stavu sociálně-ekonomické a informační nouze.

Asistence

Ještě dnes se pro péči a pro pomoc starým lidem, kteří jsou nemocní, nejsou soběstační, nemají rodinu anebo dostatečné ekonomické prostředky, stále více využívá systému *institucionální asistence*. Přijetí do ústavu se však může změnit v určitý způsob vytržení člověka z jeho společenského kontextu. Některé způsoby sociální asistence a z nich vzniklé instituce, přijatelné v jiné době s jiným sociálním a kulturním kontextem, jsou dnes již překonané a kontrastují s novou citlivostí člověka. Společnost, jež si je vědomá svých povinností ve vztahu ke starším generacím, které přispěly k vybudování přítomnosti, musí umět vytvářet vhodné instituce a služby. Tam, kde je to uskutečnitelné, se má poskytnout starým lidem možnost, aby mohli zůstat ve svém prostředí díky takové pomoci, jakou je domácí péče, tzv. *day-hospital*, denní stacionáře atd.

V tomto kontextu je vhodné zmínit se o rezidencích pro seniory. Už jen z toho důvodu, že hostí lidi, kteří museli opustit svůj domov, je třeba je stimulovat, aby stále více respektovaly autonomii a osob-

nost každého z nich. Každému by měly zaručovat možnost rozvíjet aktivity spojené s jeho zájmy, poskytovat všem péči vyžadovanou pokračujícím věkem a dodávat pobytu v nich co nejvíce rodinného charakteru.

Formace a zaměstnání

Dnešní mentalita směřuje k tomu, že úzce spojuje formaci s pracovní aktivitou. V tom spočívá důvod nedostatku formačních programů pro třetí věk. V době, kdy trvalý výcvik a doškolování jsou nezbytnou podmínkou pro udržení kroku s rychlým rozvojem technologií a pro materiální zisk z toho vyplývající, se staří lidé – jejichž vědomosti už nejsou na pracovním trhu použitelné – cítí být vylučováni z politiky trvalého vzdělávání. Nedbá se na jejich rostoucí poptávku a očekávání v tomto směru.

Odchod ze světa práce a ode všeho, co se k němu vztahuje, se dnes odehrává drsným a málo flexibilním způsobem a jen zřídkakdy se shoduje s časem a způsobem zvoleným zainteresovanými osobami. Mnozí z nich potom pro kompenzaci nedostatečných nebo chybějících penzí často marně hledají zaměstnání. Je nutno uspokojit tuto potřebu jistoty a dávat starým lidem možnost něco dělat, aby tak vyjádřili svou kreativitu a rozvíjeli duchovní dimenzi svého života.

Dnes se zdá být dokázané, že povinný odchod do penze zahájí proces předčasného stárnutí tam, kde vykonávání aktivity za hranicí penzijního věku by mělo příznivý vliv na kvalitu života. Volný čas, jímž staří lidé disponují, je tedy prvním zdrojem, který se má brát v úvahu pro to, aby se jim navrátila aktivní role; má se přitom podporovat jejich přístup k novým technologiím, vykonávání společensky užitečných prací, otevřenost pro zkušenosti služby a dobrovolnické práce.

Účastnictví

Pravda je taková, že staří lidé, když k tomu mají příležitost, aktivně se zúčastňují na společenském životě, jak na úrovni občanské, tak

i kulturní a sdružovací. Potvrzuje to velký počet zodpovědných pozic obsazených seniory, například v oblasti dobrovolnické práce, a jejich nezanedbatelná důležitost v politice. Je třeba opravit pomýlený pohled na starého člověka, předsudky a úchylinky týkající se chování, které v našich dnech jeho obraz poškodily.

Seniorům musí být umožňováno, aby ovlivňovali politiku týkající se jejich života, ale i života celospolečenského, a to prostřednictvím stavovských organizací i politickým a odborovým zastoupením. Je tedy třeba povzbuzovat vytváření asociací seniorů a podporovat již existující asociace, které, podle přání Jana Pavla II., „mají být od zodpovědných za společnost uznávány jako legitimní výraz hlasu starých lidí a především těch, kteří stojí nejvíce na okraji“.⁷

Aby se zastavila kultura lhostejnosti, nezřízeného individualismu, soutěživosti a prospěchářství, jež dnes ohrožují všechny okruhy lidského společenství, a zažehnala se jakákoli separace generací, je třeba nechat dozrávat novou mentalitu, nové mravy, nový způsob existence a novou kulturu. Je třeba usilovat o takový blahobyť a takovou sociální spravedlnost, které by neztrácely ze zřetele ústřední místo lidské osoby a její důstojnosti.

IV. CÍRKEV A SENIOŘI

„Život seniorů ... pomáhá vnášet světlo do škály lidských hodnot. Ukazuje kontinuitu generací a podivuhodně demonstruje vzájemnou závislost Božího lidu.“⁸ Církev je skutečně místem, kde jsou různé generace povolány k tomu, aby sdílely projekt Boží lásky ve vztahu vzájemné výměny darů, jimiž je každý bohatý díky milosti Ducha Svatého. Je to výměna, do níž senioři přinášejí náboženské a morální hodnoty, které představují bohaté duchovní dědictví pro život křesťanských společenství, rodin a světa.

⁷ JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, V, 3 (1982), s. 130.

⁸ JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 2 (1980), s. 539.

Náboženská praxe zaujímá v životě seniorů významné místo. Zdá se, že třetí věk napomáhá zvláštní otevřenosti pro transcendenci. Dokažuje to mimo jiné jejich trvalá a intenzivní účast na liturgických shromážděních; neočekávaná obrácení seniorů, kteří se po dlouhých létech absence znovu přibližují církvi; velký prostor vyhrazený pro modlitbu, který představuje cenný příspěvek pro duchovní kapitál modliteb a obětí, z něhož církev hojně čerpá a který se zhodnocuje v lůně církevních společenství a rodin.

Náboženská praxe lidí obojího pohlaví je často prožívaná jednoduchým způsobem, ale nikoliv bez hloubky. Je také často určována větší či menší intenzitou, s níž žili víru v předcházejících obdobích svého života, a je dosti rozmanitá.

Náboženská praxe je často poznačena určitým fatalismem. Potom jsou utrpení, omezenosti, nemoci a ztráty spojené s touto fází života viděny pokud ne přímo jako Boží tresty, tak alespoň jako znamení od Boha, který již není více shovívavý. Církevní společenství má zodpovědnost tento fatalismus očistit, umožňovat, aby se náboženská praxe starého člověka rozvíjela, a vracet jeho víře perspektivu naděje.

Při této činnosti je prvotní úlohou katecheze mírnit pohled na Boha plný obav a vést starého člověka k objevu Boha lásky. Důvěrná znalost Písem, hlubší poznávání obsahu naší víry, meditace o Kristově smrti a zmrtvýchvstání mají starému člověku pomáhat v překonávání jeho vztahu s Bohem chápaného jako retribuce, která nemá nic společného s Boží otcovskou láskou. Účastí na liturgické a svátostné modlitbě křesťanského společenství a sdílením jeho života bude starý člověk stále více chápat, že Pán není neúčastný na lidském utrpení ani na osobních životních těžkostech člověka.

Je povinností církve, aby hlásala starým lidem radostnou zvěst Ježíše, který se jim zjevuje tak, jako se zjevil Simonovi a Anně, staví je do své přítomnosti a dává jim vnitřní radost z toho, že se naplnila očekávání a sliby, které oni dokázali udržet ve svém srdci živé (srov. Lk 2, 25–38).

Je povinností církve, aby nabízela starým lidem možnost setkávat se s Kristem, pomáhat jim znovuobjevovat význam jejich křtu, skrze nějž byli spolu s Kristem pohřbeni ve smrti, aby „jako Kristus byl vzkříšen z mrtvých Otcovou slávou, tak [i oni teď mohli] žít novým životem“ (Řím 6, 4) a v něm nacházet smysl své přítomnosti i své budoucnosti. Naděje totiž zapouští své kořeny ve víře v přítomnost Ducha Svatého, „který z mrtvých vzkřísil Krista Ježíše“ a probudí k životu i naše smrtelná těla (srov. *tamtéž* 8, 11). Vědomí o znovuzrození ve křtu způsobí, že v srdci starého člověka neuvadne údiv dítěte před tajemstvím Boží lásky, která se projevila ve stvoření a ve spáse.

Je povinností církve pomáhat seniorům k živému pochopení, že i oni mají úkol předávat světu Kristovo evangelium a zvěstovat všem tajemství jeho věčné přítomnosti v dějinách; a také je přivádět k vědomí o jejich zodpovědnosti, která vyplývá z toho, že jsou pro lidské i křesťanské společenství privilegovanými svědky věrnosti Boha, jenž vždy dodržuje sliby dané člověku.

Evangelizační či re-evangelizační pastore starého člověka se musí zaměřovat na růst spirituality, jež je tomuto věku vlastní, to znamená spirituality stálého nového rození, jaké sám Ježíš ukazuje starému Nikodémovi, když ho vyzývá, aby se nedal zastavit svým stářím, ale aby se otevřel daru Ducha pro znovuzrození ve stále novém životě, plném naděje, protože „co se narodilo z těla, je tělo, co se narodilo z Ducha, je Duch“ (Jan 3, 6).

Všem svým učedníkům ve všech fázích jejich života adresuje Kristus výzvu ke svatosti: „Vy však buďte dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5, 48). I staří lidé navzdory ubíhajícím létům, s nimiž přichází riziko, že pohasne rozlet a nadšení, musí více než kdykoli jindy slyšet apel, aby se konfrontovali s fascinujícími perspektivami křesťanské svatosti; křesťan nesmí připustit, aby jej apatie a únava zastavily na jeho duchovní cestě.

Tato pastorační práce zahrnuje potřebu formovat kněze, pracovníky i dobrovolníky – mladé, dospělé i samotné seniory – kteří by byli lid-

sky i duchovně bohatí a měli schopnost oslovovat lidi třetího a čtvrtého věku a vycházet vstříc jejich často velmi individualizovaným očekáváním v oblasti lidské, sociální, kulturní i duchovní.

Na staré lidi a na jejich duchovní požadavky musí brát ohled i různé specializované sektory pastore: od pastore rodin – která nesmí zanedbávat jejich vztah s rodinou nejen na úrovni služeb, ale i na rovině náboženského života – až po sociální pastoreci i pastoreci zdravotních pracovníků.

Při pastorační práci je dále nevyhnutelný i přínos samotných seniorů, kteří mohou ze svého bohatství víry a života vyzískávat věci staré i nové k prospěchu nejen svému, ale i celého společenství. Jsou daleci toho, aby se stávali pasivními subjekty církevní pastorační péče, ale sami jsou nenahraditelnými apoštoly především mezi svými vrstevníky, protože nikdo jiný než staří lidé nezná lépe problémy a citlivost této fáze lidského života. V našich časech, jak napsal papež Pavel VI. v encyklice *Evangelii nuntiandi*, „dnešní člověk raději naslouchá svědkům ... než učitelům ... a učitelům naslouchá jen tehdy, jsou-li zároveň i svědky“.⁹ Je tedy podstatné umět konkrétně prokázat, že toto období lidského života prožívané ve víře má svou krásu a hluboký význam, který získává během existence člověka. A také je podstatné přímé hlásání Božího slova jednoho starého člověka druhému a starého člověka generaci dětí a vnuků.

Slovem i modlitbou, ale i odříkáním a utrpením, které s sebou nese pokročilý věk, staří lidé byli a stále jsou výmluvnými svědky a zprostředkovateli víry v křesťanských společenstvích a v rodinách. A to často i v podmínkách skutečného pronásledování. Tak tomu bylo například v totalitních ateistických režimech reálného socialismu ve dvacátém století. Kdo by neslyšel o ruských „bábuškách“? – stařenkách, které po dlouhá desetiletí, kdy každý výraz víry se rovnal kriminální aktivitě, dokázaly udržet křesťanskou víru živou a předá-

⁹ PAVEL VI. Apoštolská exhortace Hlásání evangelia *Evangelii nuntiandi* (8. prosince 1975), č. 41. Praha: Zvon, 1990.

vat ji generacím svých vnuků. Díky jejich odvaze v exkomunistic-
kých zemích víra úplně nevymizela a dnes existuje aspoň nepatrný
záchytný bod pro novou evangelizaci. Rok seniorů nabízí vzácnou
příležitost připomenout si tyto staré muže i ženy a jejich tiché a hr-
dinské svědectví. Nejen církev, ale i občanská společnost jim vděčí
za mnoho.

Důležitou úlohu při prosazování aktivní účasti starých lidí na evange-
lizačním díle hrají dnes církevní sdružení a hnutí, „jeden z darů Du-
cha Svatého [církví] naší doby“.¹⁰ V různých asociacích přítomných
v našich farnostech mnozí staří lidé již našli velmi úrodnou půdu pro
svou formaci, pro své nasazení a svůj apoštolát a stali se tak skutečnými
protagonisty uvnitř křesťanského společenství. Chybějí tam však
ještě sdružení a společenství pracující specifitěji pro lidi třetího věku.
Díky svým charismatům vytvářejí všechny tyto skupiny mezi různými
generacemi klima společenství a duchovní atmosféru, která napomáhá
seniorům udržovat si duchovní elán a mladost.

V. ORIENTACE PRO PASTORACI SENIORŮ

Církev sdílí „radosti a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby“¹¹
a s mateřskou péčí se nasazuje ve prospěch seniorů asistenčními
a charitativními aktivitami. Kromě toho od nich žádá, aby pokračovali
ve svém evangelizačním poslání, které i v tomto věku je nejen možné
a vhodné, ale tento věk mu dává určitou specifčnost a originalitu.

V apoštolském listu *Christifideles laici* o povolání a poslání laiků se
Jan Pavel II. obrací na staré lidi a píše: „... dřívější odchod ze zaměst-
nání a práce otevírá teď nové možnosti pro [vaši] apoštolskou čin-
nost. Je třeba, [abyste] se tohoto úkolu odhodlaně chopili. [Musíte]
odhodlaně překonat pokušení vracet se nostalgicky do minulosti, kte-

¹⁰ JAN PAVEL II. Homilie o vigílii slavnosti Seslání Ducha Svatého, *L'Osservatore Romano*, 27. – 28. května 1996, s. 7.

¹¹ II. Vatikánský koncil. Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě *Gaudium et spes* (7. prosince 1965), č. 1. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. Praha: Zvon, 1995.

rá se už nevrátí, nebo kvůli obtížím, se kterými se [setkáváte] ve stále
měnícím se světě, utíkat před závazky přítomnosti. Staří lidé [musíte]
si stále více uvědomovat, že [vaše] vlastní úloha v církvi a ve společ-
nosti není [vaším] věkem nijak rušena, že pouze nabývá nové podoby
... Dosažení třetího věku je třeba považovat za privilegium: nejen
proto, že všichni nemají štěstí dosáhnout této etapy, nýbrž také a pře-
devším proto, že tato doba nabízí konkrétní možnosti lépe zhodno-
tit minulost, hlouběji poznat a prožít velikonoční tajemství a stát se
v církvi příkladem pro celý Boží lid.“¹²

Církevní společenství je ze své strany povoláno k tomu, aby odpo-
vídalo na očekávání spoluúčasti starých lidí a zhodnocovalo „dar“,
který oni představují jako svědkové tradice víry (srov. Žl 44, 2; Ex 12,
26–27), učitelé života (srov. Sir 6, 34; 8, 11–12) a nositelé lásky. Má
proto slyšet výzvu, aby promyslelo pastoraci třetího věku jako otevře-
ný prostor pro jejich činnost a spolupráci.

Mezi oblastmi, které se nejlépe nabízejí pro svědectví starých lidí
v církvi, se nesmí zapomínat na tyto:

– *Charitativní aktivita*. Velká část seniorů má dostatek fyzické, du-
ševní a duchovní energie, aby velkoryse dávali svůj volný čas a své
talenty k dispozici pro činnost a programy dobrovolnické práce.

– *Apoštolát*. Staří lidé mohou velice přispívat k hlásání evangelia jako
katecheti a svědkové křesťanského života.

– *Liturgie*. Mnozí senioři již účinně přispívají k péči o kultovní mís-
ta. Pokud by osoby třetího věku byly patřičně formovány, mohly by
v hojnějším počtu vykonávat úlohu trvalých jáhnů, služby lektorátu
a akolytátu, být mimořádnými služebníky eucharistie, plnit úkol ani-
mátorů liturgie, podporovat formy eucharistické zbožnosti a pobož-
ností především k Panně Marii a ke svatým.

¹² JAN PAVEL II. Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi
a ve světě *Christifideles laici* (30. prosince 1988), č. 48. Praha: Zvon, 1990.

– *Život církevních asociací a hnutí.* Především po koncilu se projevila velká otevřenost seniorů pro kolektivní rozměr života z víry. Růst mnoha církevních skupin – které představují pro život církve velké obohacení – je způsoben také součinností, která sjednocuje generace a ukazuje bohatství a plodnost různých charismat Ducha.

– *Rodina.* Seniori představují pro mladší generace „historickou paměť“ a jsou nositeli základních lidských hodnot. Tam, kde chybí paměť, chybějí kořeny a s nimi i schopnost vcítit se s nadějí do budoucnosti, která překračuje hranice přítomného času. Rodina – a tím i celá společnost – velmi získají přehodnocením výchovné úlohy starého člověka.

– *Kontemplace a modlitba.* Je třeba povzbuzovat seniory, aby léta, která zůstanou skrytá v Boží mysli, věnovali novému poslání, osvícenému Duchem Svatým, a tak zahájili novou etapu lidského života, jež se ve světle Pánova velikonočního tajemství ukáže jako nejbohatší a nejslibnější. O tom hovořil papež Jan Pavel II. k účastníkům Mezinárodního fóra aktivního stárnutí takto: „Staří lidé se svou moudrostí a zkušeností, jež je plodem života, vstoupili do období mimořádné milosti, která jim otvírá nevídané možnosti modlitby a spojení s Bohem. Dostávají novou duchovní energii a jsou povoláni k tomu, aby ji dávali do služeb druhým a učinili ze svého života upřímný dar Pánu a Dárci života.“¹³

– *Zkouška, nemoc, utrpení.* Tyto zkušenosti představují příhodnou chvíli pro to, aby se na vlastním těle a ve vlastním srdci „doplnila“ Kristova utrpení za církev a za svět (srov. Kol 1, 24). Je třeba vést seniory – a nejen je – aby v tom dokázali zachytit rozměr svědectví při odevzdanosti do Božích rukou podle Pánova příkladu. To však bude možné jen do té míry, do jaké se starý člověk bude cítit milovaný a uznávaný. Pozornost vůči slabým, trpícím a nesoběstačným je povinností církve a důkazem, že její mateřství je autentické. Je tedy třeba poskytovat celou řadu úkonů starostlivosti a služby, aby se staří

lidé necítili být neužiteční a jako přítěž a prožívali své utrpení jako možnost pro setkání s tajemstvím Boha a člověka.

– *Angažovanost v kultuře života.* Chvilce nemoci a utrpení nejvíce navozuje nezcizitelný princip posvátnosti a nedotknutelnosti života. Samotné Ježíšovo poslání s početnými uzdraveními, která vykonal, naznačují, nakolik má Bůh v srdci i tělesný život člověka (srov. Lk 4, 18). Člověk se však nemůže libovolně rozhodovat, zda chce žít nebo zemřít, zda nechá žít nebo nechá zemřít. Pánem takovéto volby je pouze ten, v němž „žijeme, hýbáme se a jsme“ (Sk 17, 28; srov. Dt 32, 39). Uzavřenost pro transcendenci, typická pro naše dny, stále více posiluje tendenci oceňovat život pouze v té míře, v níž nám přináší potěšení a blahobyt, a utrpení považovat za nesnesitelnou přítěž, které je třeba se za každou cenu zbavit. Jestliže smrt je považovaná za „absurdní“, pokud přeruší život otevřený pro budoucnost ještě plnou potenciálních zajímavých zkušeností, potom se stává „oprávněným osvobozením“, pokud se život chápe jako nesmyslný z důvodu, že je pohroužen do bolesti. Takový je kulturní kontext dramatu eutanazie, kterou církev odsuzuje, neboť „eutanazie je těžké porušení Božího zákona, protože je to vědomé zabití lidské osoby, které je morálně nepřijatelné.“¹⁴

Bereme-li v úvahu velkou rozdílnost životních situací a podmínek seniorů, měla by pastorece třetího a čtvrtého věku zahrnovat rozvíjení iniciativ směřujících k dosažení takovýchto cílů:

– Dospět k lepšímu poznání *potřeb seniorů*, v neposlední řadě jejich možnosti přispívat k životu společenství rozvíjením aktivit odpovídajících jejich situaci. Toto poznání umožní vypracovat kvalifikovaná opatření, senzibilizovat a aktivizovat církevní i občanská společenství a orientovat se přitom na taková rozhodnutí, která se jeví jako nejvhodnější z hlediska evangelního i kulturního i s ohledem na obnovu charitativních a asistenčních činností církve.

¹³ JAN PAVEL II. *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, III, 2 (1980), s. 538.

¹⁴ JAN PAVEL II. Encyklika o životě, který je nedotknutelné dobro *Evangelium vitae* (25. března 1995), č. 65. Praha: Zvon, 1995, s. 85.

– Pomáhat seniorům, aby překonávali postoje *lhostejnosti, nedůvěry* a *odmítání* aktivní účasti na společné zodpovědnosti.

– Bez diskriminace integrovat staré lidi do společenství věřících. Všichni pokřtění mají v každém okamžiku života mít možnost *obnovovat bohatství milosti svého křtu* a žít ho naplno. Nikdo nesmí zůstat bez hlásání Božího slova, bez daru modlitby a Boží milosti a bez svědectví lásky.

– Organizovat život společenství tak, aby podporoval a prosazoval účast starých lidí a *zhodnocoval schopnosti každého* z nich. Pro tento cíl by měly diecéze vytvářet úřady pro službu seniorům. Farnosti by měly být stimulovány k tomu, aby rozvíjely duchovní, kolektivní a odpočinkové činnosti zaměřené na tuto věkovou skupinu. Je třeba povzbuzovat službu seniorů v rámci diecézních a farních i ekonomických rad.

– Usnadňovat seniorům účast na slavení *eucharistie*, poskytovat jim možnost přistupovat ke svátosti *smíření* a zúčastňovat se *poutí, duchovních obnov a duchovních cvičení*; dbát přitom, aby jim v účasti nebránil nedostatečný doprovod anebo architektonické bariéry.

– Pamatovat na to, že péče a asistence u nemocných a nesoběstačných starých lidí i těch, kteří kvůli senilitě ztratili své duševní schopnosti, je zároveň *duchovní péčí* konanou prostřednictvím výrazů modlitby a blízkosti ve víře jako svědectví o nezcizitelné hodnotě života i v situaci jeho extrémního omezení.

– Zvláštním způsobem pečovat o udílení *svátosti pomazání nemocných* i samotného *viatika* tak, aby mu předcházela vhodná katechetická příprava. Tam, kde to situace dovolí, je žádoucí, aby duchovní začleňovali udílení svátosti pomazání nemocných do společného slavení ve farnostech nebo v místech rezidence starých lidí.

– Bojovat proti tendenci, aby umírající byli ponecháváni sami bez *náboženské asistence a bez lidské útěchy*. Tento úkol se týká nejen

duchovních, jejichž role je zásadní, ale i rodinných příslušníků a základního společenství.

– Vyhrazovat zvláštní pozornost na jedné straně *seniorům jiných náboženských vyznání* a pomáhat jim, aby žili svou vírou v duchu lásky a dialogu, a na druhé straně i *nevěřícím seniorům*, kdy se nemá potlačovat svědectví o vlastní víře v duchu bratrství a solidarity.

– Pamatovat na to, že staří lidé, pokud mají právo na to, aby našli prostor ve společnosti, tím větší právo mají na *čestné místo v kruhu rodiny*. Připomínat rodině, povolané k tomu, aby byla společenstvím osob, její vlastní poslání, jímž je střežit, projevovat a sdělovat lásku. Zdůrazňovat její povinnost poskytovat pomoc slabším rodinným příslušníkům, včetně starých, a obklopovat je láskou. Zdůrazňovat potřebu příslušných podpor pro rodinu: ekonomických příspěvků, zdravotních a sociálních služeb, jakož i bytové a penzijní politiky i politiky sociálního zabezpečení.

– Zajímat se o *obyvatele rezidencí pro seniory*, jak veřejných, tak i soukromých. Odtržení od pokrevní rodiny bude méně traumatizující, pokud společenství bude udržovat vztahy se svými starými lidmi. Farní společenství, „rodina rodin“, se musí stát „diakonií“ ve vztahu ke starým lidem a jejich problémům i tím, že bude usilovat o spolupráci se zodpovědnými za uvedená zařízení s cílem nacházet vhodné způsoby, jak zajistit přítomnost dobrovolnické práce, kulturního života a náboženské služby. Ta musí starým lidem zajišťovat možnost přijímat eucharistii tak, aby přijímání nabývalo významu účasti na slavení Dne Páně a stávalo se znamením Božího otcovství a plodnosti života i utrpení. Pokud se jim nedostává světla Pánovy útěchy, riskují, že propadnou smutku a zoufalství.

– Nezapomínat na to, že mezi starými lidmi jsou *kněží*, služebníci církve a pastýři křesťanských společenství. Jim musí církev v diecézi zajistit péči v příslušných strukturách. Ale i farní společenství jsou zvána ke spolupráci na tom, aby staří kněží, kteří odcházejí z aktivní služby kvůli pokročilému věku nebo ze zdravotních důvodů, nachá-

zeli vhodné umístění. Totéž platí i pro *řeholní společenství* a pro jejich představené, kteří musí zvláště pečovat o své starší spolubratry a spolusestry.

– Vychovávat mladé příslušníky skupin, asociací a hnutí přítomných ve farnostech k solidaritě se staršími členy církevního společenství, k *mezigenerační solidaritě*, která se vyjadřuje také tím, že mladí mohou dělat starým lidem společnost. Mladí, kteří měli možnost navázat vztah se starými lidmi, vědí, že tato zkušenost je formuje, pomáhá jim dozrávat a umožňuje jim získávat pozornost vůči druhým, což má význam pro celý jejich život. Ve společnosti, kde se šíří egoismus, materialismus, konzumismus a kde komunikační prostředky nezastavují rostoucí samotu člověka, takové hodnoty, jako je nezištnost, obětavost, družnost, pohostinství a úcta ke slabším, představují výzvu pro každého, kdo se zaměřuje na zrod nového lidstva, a tedy i pro mladé.

Při veškeré pastorační práci ve prospěch starých lidí bude zvláště poučné a užitečné stále se vracet ke koncilnímu dekretu *Apostolicam actuositatem* a mimo to i k dokumentům vydaným v posledních letech církevním magisteriem, zvláště k postsynodální apoštolské exhortaci *Christifideles laici*, k apoštolskému listu *Salvifici doloris* a k apoštolské exhortaci *Familiaris consortio*.

ZÁVĚR

Naše krátká cesta světem třetího a čtvrtého věku osvětlila mnohé problémy s ním spojené, které vyžadují cílená řešení ze strany občanského společenství a zvláštní pastorační péči ze strany církevního společenství. Také však odhalila bohaté lidství a moudrost starých lidí, kteří ještě mají církvi i společnosti mnoho co dát.

Jít spolu se starými lidmi a vstříc starým lidem je povinností všech. Je již čas začít pracovat pro účinnou změnu mentality ve vztahu k nim a pro navrácení takového místa, které jim v lidské společnosti náleží.

Společnost a k tomu určené instituce jsou vyzývány, aby otevíraly starým lidem správné prostory pro formaci a spoluúčast a zaručovaly takové formy sociální a lékařské pomoci, které odpovídají různosti požadavků a potřebě lidské bytosti žít důstojně, ve spravedlnosti a ve svobodě. K dosažení tohoto cíle je třeba, spolu s úsilím státu dbalým na prosazování a ochranu obecného dobra a při respektování principu *subsidiarity*, podporovat a oceňovat činnosti dobrovolnické práce a přínos iniciativ inspirovaných křesťanskou láskou.

Církevní společenství se musí zasazovat o pomoc starým lidem, aby prožívali svůj věk ve světle víry a sami objevovali hodnotu zdrojů, které ještě mohou dávat do služeb ostatním, a mají zodpovědnost za to, aby je ostatním nabízeli. Starý člověk si musí být stále více vědomý toho, že má ještě vytvářet svou budoucnost, protože neskončilo jeho misijní poslání hlásat malým, mladým, dospělým i svým vrstevníkům, že mimo Krista není jiný smysl a radost, ať už v osobním životě nebo v životě s ostatními.

„Žeň je sice hojná, ale dělníků málo“ (Mt 9, 37). Tato Pánova slova se dají aplikovat i na pastorační třetího a čtvrtého věku, na oblast, která svým rozsahem vyžaduje velkorysou a nadšenou práci i nasazení mnoha apoštolů, mnoha pracovníků i svědků přesvědčených o tom, že toto období může charakterizovat plnost života, je-li založen na „skále“, kterou je Kristus (srov. Mt 7, 24–27).

Mimořádný příklad této pravdy dostáváme od Jana Pavla II., který i v tomto je velkým svědkem pro dnešního člověka. Papež prožívá své stáří s maximální přirozeností. Je daleko od toho, aby ho skrýval (Kdo ho ještě neviděl, jak žertuje pomocí své hole?), a klade ho před oči všech. S vyrovnanou jednoduchostí říká: „Jsem starý kněz.“ Žije své stáří ve víře a ve službě poslání, které mu svěřil Kristus. Nenechá se ovlivňovat věkem. Jeho sedmdesát osm dovršených let ho nezba- vilo duchovního mládí. Jeho nepopíratelná fyzická křehkost nepo- znamenala ani jeho nadšení, s nímž se věnuje svému poslání Petrova nástupce. Pokračuje ve svých apoštolských cestách po kontinentech. A je překvapující, že jeho slovo stále více nabývá na síle a teď více než kdy jindy zasahuje srdce lidí.

Cesta starých lidí, je-li doprovázena pastoračí pozornou na různost potřeb a charismat, otevřenou pro účast všech a zaměřenou na zhod- nocení schopností všech, bude představovat obohacení pro celou cír- kev. Je tedy žádoucí, abychom se mnozí po ní vydávali s odvahou, za- chytili její hluboký význam jako cesty pro obrácení srdcí a dar mezi generacemi.

Rok 1999, který Spojené národy věnovaly seniorům, je v rámci pří- pravy na Velké jubileum rokem věnovaným Bohu Otcí. Je to prozře- telnostní shoda, která může být pro mladší generace příležitostí, aby nově reflektovaly a nově vytvářely svůj vztah s generací svých otců. Pro toho, kdo už mladý není, je příležitostí, aby svůj život znovu zvážil v radostném pohledu na svědectví, že „celý život křesťana je jakoby *velkou poutí do domu Otce*, jehož svrchovanou lásku ke kaž- dému stvoření ... den za dnem stále znovu objevujeme“.¹⁵

V roce 2000, Jubilejním roce, který uvede Boží lid do třetího tisíciletí křesťanské éry, se 17. září bude konat jednodenní setkání věnované starým lidem. Věříme, že na tomto důležitém shromáždění nebudou chybět. Spoléháme na to, že výhled na Velké jubileum bude na úrov-

---

¹⁵ JAN PAVEL II. Apoštolský list o přípravě na jubilejní rok 2000 *Tertio millennio adveniente* (10. listopadu 1994), č. 49. Praha: Zvon, 1995.

ni místní, diecézní, národní i mezinárodní inspirovat k iniciativám, které umožní starým lidem stále více a ve stále hojnějším počtu vyja- dřovat jejich schopnost zapojovat se a dávat i přijímat naději. Vždyť pouze s nimi a díky nim navěky budeme moci po všechna pokolení vzdávat chválu Pánovi (srov. Žl 78 [79], 13).

Vatikán 1. října 1998

kard. JAMES FRANCIS STAFFORD
předseda

STANISLAW RYLKO
sekretář

Obsah

Úvod	3
I. Smysl a hodnota stáří	6
II. Starý člověk v bibli	9
III. Problémy seniorů jsou problémy všech	13
IV. Církev a senioři	16
V. Orientace pro pastorační seniorů	20
Závěr	27

Seznam dokumentů České biskupské konference vydaných v této ediční řadě

1. Náboženský rozměr výchovy v katolické škole (1994)
2. Katolická škola (1994)
3. Všeobecné katechetické direktorium (1994)
4. Ekumenický direktář (1995)
5. Direktář pro službu a život kněží (1995)
6. Koncerty v kostelích (1995)
- 6a. Dokumenty o sdělovacích prostředcích (1996)
7. Všeobecné katechetické direktorium (1998)
- 7a. Vademekum pro zpovědníky (1997)
8. Katolická škola na prahu třetího tisíciletí (1998)
9. Stanovisko učitelského úřadu k „Professio fidei“ (2000)
10. Etika ve sdělovacích prostředcích (2000)
11. Fatimské poselství (2000)
12. *Dominus Iesus* (2000)
13. Oběžník o nutnosti a potřebnosti inventarizace a katalogizace církevních kulturních statků (2001)
14. Rodina, manželství a „fakticky existující soužití“ (2001)
15. Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení (2001)
16. Instrukce k některým otázkám ohledně možnosti laiků podílet se na službách vykonávaných kněžími (2001)
17. Příprava na svátost manželství (2001)
18. Církev a internet. Etika na internetu (2002)
19. Církevní knihovny v poslání církve (2002)
20. Základní normy pro formaci trvalých jáhnů. Směrnice pro službu a život trvalých jáhnů (2002)
21. Farář, pastýř a vůdce farního společenství (2002)
22. Instrukce k některým otázkám ohledně působení a chování katolíků v politickém životě (2003)
23. Všeobecné pokyny k Římskému misálu (2003)
24. Ježíš Kristus, nositel živé vody. Křesťanské zamyšlení nad „New Age“ (2003)

26. Svědectví katolického laika ve škole o víře (2003)
27. Úvaha ohledně návrhu právního uznání svazků mezi homosexuály (2003)
28. Eucharistie, pramen svatosti v kněžské službě (2004)
29. List biskupům katolické církve o spolupráci mužů a žen v církvi a ve světě (2004)
30. *Redemptionis sacramentum* (2005)
31. Rok Eucharistie – podněty a návrhy (2005)
32. Instrukce o kritériích pro rozlišování povolání u osob s homosexuálními sklony (2006)
33. Směrnice pro pastorační práci Romů (2006)
34. Instrukce *Erga migrantes caritas Christi* o Kristově lásce k migrantům (2006)
35. Instrukce ohledně některých aspektů evangelizace (2007)
36. Vychovávat společně v katolické škole. Poslání sdílené zasvěcenými osobami a věřícími laiky (2008)
37. Směrnice pro formaci budoucích kněží ohledně hromadných sdělovacích prostředků (2008)
38. Nové povolání pro novou Evropu (2010)
39. Důstojnost seniora a jeho poslání v církvi a ve světě (2010)